

Menachot 110a – Final Mishna until the end. Why do you think this lesson is taught here?**1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד ב**

רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן. חזא דהוה קא גני בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא. חזייה דהוה קא בכי רבי אלעזר. אמר ליה: אמאי קא בכית? אי משום תורה דלא אפשת - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים!

2. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה: אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי, ושמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים.

3. ירמיהו ז' כ"ב

(כב) כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא [הוציא] אותם מארץ מצרים על דברי עולה ונזבח.

4. ירמיהו ו' כ'

(כ) למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק עלותיכם לא לרצון וזבחיכם לא ערבו לי.

5. שמואל א ט"ו כ"ב

(כב) ויאמר שמואל החפץ לה' בעלות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים.

6. הושע ו' ו'

(ו) כי חסד חפצתי ולא זבח ונדעת אף-להים מעלות.

7. ישעיהו א' י"א

(יא) למה לי רב זבחיכם יאמר ה' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי.

8. [Guide for the Perplexed, Part 3 32:2](#)

It is impossible to go suddenly from one extreme to the other: it is therefore according to the nature of man impossible for him suddenly to discontinue everything to which he has been accustomed. Now God sent Moses to make [the Israelites] a kingdom of priests and a holy nation (Exod. 19:6) by means of the knowledge of God. But the custom which was in those days general among all men, and the general mode of worship in which the Israelites were brought up, consisted in sacrificing animals in those temples which contained certain images... It was in accordance with the wisdom and plan of God, as displayed in the whole Creation, that He did not command us to give up and to discontinue all these manners of service; for to obey such a commandment it would have been contrary to the nature of man, who generally cleaves to that to which he is used to. For this reason God allowed these kinds of service to continue; He transferred to His service that which had formerly served as a worship of created beings, and of things imaginary and unreal, and commanded us to serve Him in the same manner; viz., to build unto Him a temple, to have the altar erected to His name, to offer the sacrifices to Him, to bow down to Him and to burn incense before Him. He has forbidden to do any of these things to any other being. By this Divine plan it was effected that the traces of idolatry were blotted out... without deterring or confusing the minds of the people by the abolition of the service to which they were accustomed and which alone was familiar to them. I know that you will at first thought reject this idea and find it strange; you will put the following question to me in your heart: How can we suppose that Divine commandments, prohibitions, and important acts, which are fully explained, and for which certain seasons are fixed, should not have been commanded for their own sake, but only for the sake of some other thing: as if they were only the means which He employed for His primary object? What prevented Him from making His primary object a direct commandment to us, and to give us the capacity of obeying it? Those precepts which in your opinion are only the means and not the object would then have been unnecessary. Hear my answer, which will cure your heart of this disease and will show you the truth of that which I have pointed out to you. There occurs in the Law a passage which contains exactly the same idea; it is the following: "God led them not through the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, Lest peradventure the people repent when they see war, and they return to Egypt; but God led the people about, through the way of the wilderness of the Red Sea," etc. (Exod. 13:17). Here God led the people about, away from the direct road which He originally intended, because He feared they might meet on that way with hardships too great for their ordinary strength; He took them by another road in order to obtain thereby His original object. In the same manner God refrained from prescribing what the people by their natural disposition would be incapable of obeying, and gave the above-mentioned commandments as a means of securing His chief object, viz., to spread a knowledge of Him [among the people], and to cause them to reject idolatry... Because of this principle which I explained to you, the Prophets in their books are frequently found to rebuke their fellow-men for being over-zealous and exerting themselves too much in bringing sacrifices: the prophets thus distinctly declared that the object of the sacrifices is not very essential, and that God does not require them... How can Jeremiah say that God did not command us about burnt-offering and sacrifice, seeing so many precepts refer to sacrifice? The sense of the passage agrees with what I explained to you... But the commandment that sacrifices shall be brought and that the temple shall be visited has for its object the success of that principle among you; and for its sake I have transferred these modes of worship to my name; idolatry shall thereby be utterly destroyed, and Jewish faith firmly established. You, however, have ignored this object, and taken hold of that which is only the means of obtaining it; you have doubted my existence, "ye have denied the Lord, and said he is not" (Jer. v. 12); ye served idols; "burnt incense unto Baal, and walked after other gods whom ye know not.

10. ספרי במדבר פרשת שלח פיסוק קז

תקריב ריח ניחוח לה', נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני:

11. רמב"ן ויקרא פרק א פסוק ט

והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח... ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צוה השם כי כאשר יחטא יבא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתודה בפיו כנגד הדבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו.

12. מהרש"א חידושי אגדות מסכת מנחות דף קי עמוד א

שם מאי כתיב בפר' קרבנות שלא נאמר בהן אל ולא אלהים כו'. משום דהקרבנות על הרוב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם ולא היה לו לכתוב בכלם ריח ניחוח לה' שהוא מדת הרחמים אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין אל או אלהים ולא נכתב כן אלא כדי שלא ליחן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלשון זה כתיב גם בע"ז בעבודתה כגון לא תשתחוה לאל אחר ואלהים אחרים שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלהא אלהים כדלעיל נתן לאלהים אחרים כח וממשלה בשפלים וצוה לעבדם לכך כתיב שם ה' שאין לעבוד רק לשם המיוחד ואמר והא לך ראייה לזה נאמר בשור כו' ובלבד שיכוין לבו לשמים דהיינו לשם ה' אבל אלהים אחרים ודאי דיבחר במרובה באכילה יותר ואמר ושמה תאמר גם הוא לאכילה צריך הרי זה מפורש בראיות דאינו דכתיב בענין קרבנות לא על זבחין גוי' וכתב בתריה אם ארעב גוי' לא משום שארעב אני אומר לך להביא קרבנות שהרי לי תבל ומלואה ואיני צריך לכך ואמר ונאמר כי לי כל חיתו יער גוי' זה המקרא הוא מוקדם בקרא ושינה להביא המאוחר מתחלה שבו הענין מפורש טפי ואמר לא אמרתי אליכם זבחו אלא כדי שתאמר כו' אבל ממה שפרש"י ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לכך ואשחזנו עכ"ל נראה דל"ג אלא וכו"ה בעי"ה גם שנה הפי' גבי ולא לרצוני דהיינו להנאתי ועי"כ נראה כגירסת הספרים דגרסינן אלא כדי שתאמר אעשה רצוני ויעשה רצוני כו' דהיינו שתאמר שאעשה רצוני כפרש"י להקריב לו קרבן כדי שיעשה רצוני להנאתי כי לא לרצוני אתם זובחים דהיינו להנאתי אלא לרצונכם ולהנאתכם ודו"ק:

13. משך חכמה דברים פרק טז פסוק כא

(כא) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך. הענין, כי הקרבנות אף כי המה חלק גדול מהתורה, והתורה קראתם "לחמי לאשי" פעמים רבות. בכל זאת נודע לנו הדבר מצד המושכל, כי הבורא כל אינו ניזון מאומה, ואין נוסף בו שום שלמות חלילה מפעולות הנבראים, והוא רבועותו בלא שינוי כמו שהיה טרם המציא הנמצאות. וכן הפליגו הנביאים (איוב לה, ז) "אם צדקת מה תתן לו" וכו'. (מיכה ו, ז) "החפץ ה' באלפי אילים". וכולם הסכימו שענין הקרבנות הוא מופלא על דרך סוד, ענין חוקי מפעיל פעולה נשגבה בנפש האדם ומוסיף בו שלמות ודביקות בהתבוננו על פעולתו, כי כל זה היה ראוי להיות על נפשו. וכיוצא בזה ענינים תמצאם בספר האמונות והדעות לרבינו סעדיה גאון. ולפי מה שהעמיקו הזהר והמקובלים, כי זה מחבר ומקשר כל העולמות להיותם פונים למטרה המכוונת. אבל הבורא יתברך, כמו שאינו צריך לשלימות כל המציאות, כן אינו צריך לשלימות פעולתם, והדברים עמוקים. והנה ידוע מהקדמונים מעשי הצאב"א, כי היו עובדים להמזלות וכוחות מופשטים, באופן שהיו מוסיפים להם כח ושפע, ועבור זה בשביל הנאותם אותם בקרבנותיהם ובדם בניהם, המה יתנו להם כוח וברכה בכל מעשי ידיהם, וכמו דברי הארורות להנביא.

ועל זה כוון האלקי בן עזאי (מנחות קי, א) זה לשונו: בוא וראה [כי זה באמת הרגש נפלא מאוד] מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא "א - ל", ולא "אלהים", אלא ה' - שלא ליתן פתחון פה למינים לרדות [תורת כהנים ויקרא פרשה ב']. וביאור דבריו כי שם "אלקים" הוא כח כל הכחות העלולים ונמצאים מאתו יתברך. ושם "א - ל" הוא מורה על חוזק פעולותיו וחסדו לכל בשר. ואם היה כתוב כן בפרשת קרבנות, היה פתחון פה למינים כי הוא צריך ליזון חלילה מהקרבנות. לכך נאמר בכל מקום "ה'", כי הוא מורה על היותו נמצא מחוייב במציאותו, והוא מהוה וממציא כל. ואם כן לא יתכן בשכל לאמר כי הוא מקבל הזנה ותוספות מהנמצאים התלויים ברצונו ונבראים יש מאין הגמור רק בחפצו. והנה ידוע כי הדומם אינו ניזון ואינו ניתוסף, כי הוא התערבות חלקים ויסודות דוממים פשוטים. ואשר נמצא כי יגדל האבן, הוא באשר יתדבקו חלקי העפר אשר סביבו ויתקשו עד כי יהיו לאבן, אבל לא מינייה קא רבו [בבא מציעא סד, א עיין שם היטב]. לא כן הצומח והחי, ניזונים וגדלים ומוסיפים שלמות בחיותם תמיד, כנודע.

ולהורות כוונה זו, צוה יתברך לעשות מזבח אבנים ולא יהיה בו שום עץ, להתבונן כמו שהמזבח - מקום הקרבנות - הוא דבר שאינו ניזון ואין צריך למים ומזון, כן כל ענין הקרבנות הוא לא לסבת הזנה והתוספות בשלמותו כלל. לזה נאמר "לא תטע לך אשרה כל עץ" [נדייק במלת "אשרה" כמו שאמרו בתורת כהנים קדושים (פרשה יא): עשרה שמות המגונים שנתגנתה בהם עבודה זרה וכו' אשרה - על שם שהם מתאשרים מאחרים, והוא כמו שכתבנו] "אצל מזבח ה' א - ל" להיך אשר תעשה לך", כי כל ענין המזבח הוא אין צורך לו חלילה, ואינו שום הזנה אצלו, רק הוא צרכך ותועלתיתך, ועשייתו הוא לך לסבתך ולשלמותך.

והנה ידוע "כי המשפט לאלקים" (דברים א, יז), והוא באמת ענין אלקי. ולא יתכן להיות אמת, רק אם הדיין אינו מקבל שום תועלות לנפשו - לא ממון ושום כבוד בעולם, וכן כשאינו מפחד מהבעלי דין והוא שופט בלי שום מכוון חוצי, רק להוציא האמת והמשפט הגמור. ועל דרך כוונה שניה אפשר כי כוונה לזה במאמרם (שבת י, א): כל דיין שדן דין אמת לאמתו, נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. היינו, כמו שלא כוון הבורא יתברך בהמציאות שום תועלת ותוספות לעצמותו יתברך, והוא לאחר שנברא העולם כקודם שנברא העולם, כן הדין דין אמת לאמתו - היינו בלא שום פנייה - שיתכן להיות לפעמים יוצא דין אמת מפי הדיין גם כן. לזה דייקו "לאמתו" - שיתכוון להוציא הדין באמת, שזהו דבר המקיים את העולם בלא שום תועלת כלל. והנה באמת הקרבנות והמשפט בהצטרפותם המה דבר אחד - להדביק ולקרב לבב בני ישראל לאביהם שבשמים. וזהו "עבודה" בחינת "ובכל מאודך" - זהו ממונו של אדם. רק המשפט הוא על ענין מה שבין אדם לחבירו, והקרבנות הוא לזכך נפשו המגואלה ממעשים רעים ומהרהורים רעים בחטאות ועולות. ולכן לא ניתן כפרה על מה שבין אדם לחבירו רק במשפט.

וזה כוונה במכילתא (סוף יתרו): למה נסמכה פרשת המשפטים לפרשת המזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח. כי בכללות שניהם נתיקימה האומה בשלמותה. ובוא וראה במה שחשב שמעון הצדיק (אבות א, ב) בשלושה דברים שהעולם עומד: תורה, עבודה, גמילות חסדים. ורבן שמעון בן גמליאל (שם משנה יח) חישב שלושה: - דין, אמת, שלום. והנה אם תעשה מוגבלות, תראה כי "אמת" זה "תורה", "וגמילות חסדים" זה "שלום", ו"דין" כנגד "עבודה", וכמו שביארתי. והנה כמו שאין להבורא יתברך שום תועלת בהקרבנות, כן יאות להיות בהמשפט להשופט שגם הוא ישפוט לא למטרה חוצי, רק להאמת התכליתי יהיה כל עיונו. ולזה כתב: "לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שוחד וכו' לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה'" - היינו כוונה אחת. ומה נפלא מאמרם ז"ל: כל המעמיד דיין שאינו הגון - והוא שופט לתועלות כבוד או ענין אחר - כאילו מעמיד אשרה אצל מזבח. עיין סנהדרין ז, ב דהוה קרי עלייהו: "הוי אומרים לעץ אבי אתה". כי זה מכוון אחד, שחושבים שהקרבנות המה תועלותו, וכן המשפט יעשו לתועלות השופט.

ובספרי פסקא קמה: לא תטע לך אשרה וכו' כשהוא אומר "אשר תעשה לך" - לרבות במה. משום דרבי שמעון לטעמו - דסתם ספרי כוותיה (סנהדרין פו, א) - דסבר דבמת יחיד אינו צריך מזבח, ואפילו על הסלע ועל הארץ כשר להקריב. ועיין פרק השוחט והמעלה (זבחים) דף קח, ב מזבח באהל מועד ואין מזבח בבמה. ולכך צריך קרא לרבות במה דאינו מזבח.

14. דף על הדף

כ"ק אדמו"ר השרף מקאצק זצ"ל אמר: ובלבד שיכוין, היינו שג"כ המרבה צריך כוונה עכ"ד. כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל אמר: ובלבד שיכוין לבו לשמים, אפילו מי שיש לו מעט, העיקר שיכוין לבו לשמים, והתורה מתחלת בבי' ומסיימת בל' אותיות לב עכ"ד. כתיב (שמות כ' כ"א) וזבחת עליו את עלתך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך וגו'. ובתרגום ירושלמי מבואר דפסוק זה קאי אהקרבנות ע"ש (ובשאר התרגומים פי' דקאי אשחיתת הקרבן ע"ש), וביאר הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בתחילת ספר משנת חיים על ויקרא (במכתביו אות ג') דהטעם שהקדימה כאן התורה צאן לבקר, אפי' דהבקר גדול מהצאן ודינו שיקרב קודם, אך בגלל שאחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוון לבו לשמים וכמבואר כאן עכ"ד.

15. בכור שור מסכת ברכות דף ה עמוד ב

גמרא אחד המרבה ואחד הממעט כו'. פירוש כשהמעט אין בידו לרבות כן פירשו המג"א והט"ז או"ח ריש סימן א' ולהכי לא קשה מדאמרין לקמן דף ל"ב (ע"ב) וני"ד (ע"ב) כל המאריך בתפלתו כו' וכן מהא דתנן פ"ק דחגיגה (ח' ע"ב) מי שיש לו נכסים מרובים יביא עולות מרובים.

16. ספר אור זרוע חלק א - הלכות קריאת שמע סימן ו

(ו) ר' אלעזר חלש על לגבי ר' יוחנן אשכחי' דהוה גני בבית אפל גלי' לדרעי' ונפל נהורא בכה ר' אלעזר א"ל ר' יוחנן מ"ט בכית אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון דעתו ואת לבו לשמים וא"ת והתנן ספ"ב דאבות אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ואמרי' פ' השוכר את הפועלים ר' שמעון בן לקיש הוה מצוין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דר' חייא איעלמא מני' חלש דעת' אמר לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת ועתה אמאי חלש דעת' הואיל וכיון את דעתו ואת לבו לשמי'. ובשורר טוב אי' אפי' למד כל התורה וחסר תורת כהנים נידון עליהם ביום הדין ואפי' למד תורת כהנים וחסר מעשה מרכבה כמו כן נידון הלכך הכי פי' אדם שטרח בתורה כל מה שהי' יכול לטרוח אף על פי שלא עלה בידו אלא דבר מועט נותנין לו כאותו שטרח כמותו ועלה בידו הרבה דלפום צערא אגרא דר' שמעון בן לקיש חליש דעת' שהי' דואג שמא ח"ו לא טרח כל הצורך לפלפל. ובירושלמי מוכח דאחד שלמד כל התורה למאה שנה והי' יגע יום ולילה ואחד שלמדה בעשרים שנה הקדוש ברוך הוא נותן לו שכר בשוה דאמר בפ"ב דברכו' ירושלמי כד דמך ר' בון בר חייא על ר' זעירא ואפטר עלוי מתוקה שנת העובד ישן אין כתי' כאן אלא אם מעט ואם הרבה יאכל למה הי' ר' בון בר חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והי' שם פועל אחד שהי' מתכשר במלאכתו יותר מדי מה עשה המלך נטלו והי' מטייל עמו ארוכות וקצרות לעתותי ערב באו אותן פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהם משלם והיו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם אמר להם יגע זה לשתי שעות מה שלא יגעתם כל היום כך יגע ר' בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה. ונראה בעיני דה"ה בנותני צדקה ובכל מעשים טובים רק שאדם יעסוק ללמוד ולעשות ככל אשר יוכל לעשות אין למעלה הימנו לפני קונו:

17. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף יז עמוד א

ושמא תאמר אני מרבה כו'. פירש"י ושמא כו' מפירושו נראה דאיירי דאפילו ממעיט אינו בתורה וכמ"ש דאיירי בעם הארץ אבל קשה למה קרא ליה חברי ועו"ק מאי רבותיהו דהני רבנן דיבנה דמרגלא הכי בפומייהו דין הוא נוסח ההודאה כל ת"ח בבית המדרש כדאמרי' בפ' ת"ה (כח:): לגבי יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים כו' ונראה לפרש דהכא לא איירי בע"ה אלא בעוסק מעט בתורה כפי פתוח לבו שאינו יכול להרבות וז"ל מאי בריה והוא בריה שדבר זה מי שראוי להיות חכם או לא הוא נגזר מצד הבריאה כדאמרי' פ' כל היד (טז:): דמלאך המעמיד הטפה אומר חכם או טפש ולזה לא קאמר הכא הוא משכים לדברים בטלים כדאמרינן פ' תפלת השחר גבי יושבי קרנות דהכא איירי בלומד בכל יום מעט כפי יכלתו ואח"כ הולך למלאכתו בשדה ולזה אמר שמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט ולא יהיה לו שכר כמותי הא שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיתכוין כו' וזה נמי היה מתכוין באותו מועט וק"ל:

18. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף יז עמוד א

גמ'. ז"ל מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה וכו' כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים עכ"ל. וברש"י פירש וז"ל אני העוסק בתורה בריה אני וכן חברי עם הארץ בריה הוא וכו' מתגדר מתגדר לתפוס אומנותי שמא תאמר הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי שאילו היה תופס אומנותי לא היה לו לב פתוח להרבות בתורה כמותי והיה ממעיט ואין לו שכר שנינו שיש לו שכר כשהמעט כמו למרבה עכ"ל. ויש להעיר דקצת קשה המימרא "כשם שאינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי", דמהו ההו"א שיתפוס ת"ח את אומנותו של ע"ה. ובס' דקדוקי סופרים הביא אג"ת מכת"ג בגמ' "כשם שאינו מתגדר במלאכתי כך איני מתגדר במלאכתי", ור"ל דכמו שע"ה אינו מתגדר ואינו בעל גאוה מחמת מלאכתי כך ת"ח צריך לזהר שלא להתגדר במלאכתי ולהחזיק טובה לעצמו משום שהוא ת"ח. ומימרא זו נאמרה דוקא ע"י רבנן דיבנה, שיבנה היה מרכז התורה לאחר חורבן הבית, והזהירו את חבירם לבל יתגאו, דאע"פ שיש מצוה לכבד ת"ח, הת"ח בעצמו צריך להיות עניו ושפל רוח. והנה למלך יש אזהרה מיוחדת "לבלתי רום לבבו מאחיו" ואי' בחז"ל "מאן מלכי רבנן", ונראה דיש אזהרה מיוחדת לת"ח שלא להתגאות, וצריך הת"ח לזהר "לבלתי רום לבבו מאחיו", ומשום שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים.

19. אור החיים ויקרא פרק א

(יז) אשה ריח ניחוח. רז"ל אמרו (מנחות קי) נאמר בעולת בהמה אשה ריח וגו' ונאמר בעולת העוף אשה וגו' לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט וכו' עד כאן. הנה נתכווננו רז"ל לתרץ מה שקשה כי יאמר הכתוב אשה ריח ניחוח בעוף שהוא שוה איסור ומכל שכן בעולת הבהמה, לזה דקדקו בלשונם ואמרו לומר לך אחד המרבה וכו', פירוש שבא הכתוב להודיענו שאין הפרש בין המועט למרובה, שלא תאמר שאין זה אלא לצד שהי' מצד רחמיו מתרצה בקרבן העני הגם שאינו חשוב כקרבן העשיר, ועל כל פנים אין המוחש נכחש כי זה מביא פר זה מביא עוף, לזה נתחכם הכתוב ואמר ריח ניחוח בהמה ולא הספיק לו במה שאמר בעוף ללמוד ממנו להעירך ולהראותך כי לא פחות הוא מקרבן בהמה ללמוד ממנו וצריך הוא להודיעך גם בקרבן בהמה אשה ריח ניחוח, והוא מה שדקדק התנא באומרם נאמר וכו' פירוש ולא הספיק לו לומר הדבר במדרגה הקטנה נתכוין לומר לך בזה אחד המרבה ואחד הממעט פירוש בהשוואה הם, ולזה לא אמר התנא לומר הממעט כמרבה שאז בטלה לה הכוונה שפי' בדבריו, כי כשנגיע לומר זה כזה יתחייב לומר כי הנלמד קטן מהמלמד כמשפט הרב ותלמידו, ומדקדוק לשון אמרו אחד ואחד הרי זה מראה באצבע השכל כי אין הדרגה לאחד מחברו, ובהוה הוא שהשיג תירוץ למה לא אמר ריח ניחוח

בעוף, כי בא ללמדנו דבר זה שאין מעלה לעשיר בשורו ולא כלום, ומטעם זה גם כן הוצרך לומר אשה ריח ניחוח בצאן ולא הספיק בבקר ועוף שהם ב' קצוות, כי בענין זה אין דבר נלמד מחברו לצד המובא:

20. חברותא - הערות ברכות דף ה עמוד ב הערה (77)

(77). האור זרוע [ק"ש ו] הקשה הרי באבות שנינו: אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, וכן במדרש שנינו שאף אם חסר מלמדו רק תורת כהנים נידון על כך. ולכן ביאר ש"אדם שטרך כל מה שהיה יכול לטרוח, אף על פי שלא עלה בידו אלא דבר מועט, נותנין לו כאותו שטרך כמותו ועלה בידו הרבה דלפום צערא אגרא וכו"ו וכן הסיק המג"א [א ו] והמבי"ט בהקדמת בית אלהים. ובבן יהוידע [שבועות טו א] העיר שעדיף לומר "שהמרבה כממעטי", וראה באור החיים [ויקרא ב ב] שביאר שהכוונה להשוותם ממש, שלא יאמרו שהקב"ה מצד רחמיו מתרצה אל הממעטי מפני חוסר יכולתו, אף שאינו חשוב כמו המרבה [וראה דבריו בדברים לב ב]. אכן לדברי האור זרוע נמצא שבתלמוד תורה שכר הממעטי שוה רק למי שטרך כמותו והרבה, אך אינו שוה למי שטרך יותר ממנו, ויתכן שלכן טרח רש"י [ד"ה אחד] לפרש שכלל זה נשנה לגבי קרבנות, כי בהם אין השכר תלוי בטירחה והממעטי שוה ממש למרבה, אך לגבי תורה יש חילוק ביניהם.

21. שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן א סעיף ד

טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה.

22. ט"ז אורח חיים סימן א

(ג) (פמ"ג) טוב מעט כו' - ז"ל רבינו אחד המרבה ואחד הממעטי ובלבד שיכוין לבו בתחנוניו כי טוב מעט בכוונ' מהרבות בהם שלא בכוונ'. וקשה ממ"נ אי מייירי תחל' במרבי' בכוונ' למה ישוה עם הממעטי ואי בלא כוונה למה אמר אח"כ כי טוב יותר כו' ומתחל' השוה אותם ובגמ' סוף מנחות אמרי' א' המרבה וא' הממעטי ובלבד שיכוין לבו לשמים ונראה ע"פ דמצינו בפ"ק דשבת דף י' רבא חזיה לרב המנונא דקא מאריך בצלותי' אמר מניחין חי עולם ועוסקין בחיי שעה והוא סבר זמן תורה לחוד כו' ועד"ז שפיר אמרו א' המרבה בתפלי' כרב המנונא דס"ל זמן תורה לחוד כו' ואחד הממעטי בתפלי' כרבא שכוונתו לעסוק בתורה וע"כ מסיים שפיר ובלבד שיכוין לבו לשמים כלומר באותו ענין שממעט בתפלי' הוא לש"ש ועפ"ז אמר רבינו כי לפעמים הוא ריבוי התפלי' סיבה לשלא יוכל לכוון וא"כ טוב לקצר ולכוון ע"כ אמר אחד המרבי' ואחד הממעטי מטעם שיהי' לו כוונ' וע"כ סיים ובלבד כו' פי' שהמיעוט שהוא ממעט הוא לסיבי שיכוין לבו לשמים כי טוב יותר למעט בכוונ' ממי שמרבה בלא כוונה וזהו סיבה שממעט שיהי' לו כוונה כנ"ל נכון:

23. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן א

(ו) מעט. עיין מ"א. תיקן בזה דהמחבר שביק לישנא דגמרא מנחות ק"י א' (ברכות ה' ב' וי"ז א') וכן כתב הטור, והביא רק לישנא דטור, היה לו לומר לישנא דגמרא אחד המרבה ואחד הממעטי בלבד שיכוין (המרבה), הא לאו הכי הממעטי עדיף. ולזה תירץ בגמרא איירי שאין יכולת ביד הממעטי לרבות, ובשו"ע על הרוב דיבר, דודאי רובם יש יכולת להרבות ולכוין, וודאי המרבה עדיף, ורק אמר אם תרצה להרבות במרוצה בלא כוונה, טוב יותר מעט בכוונה.

24. ערוך השולחן אורח חיים סימן א

לומר כגון שיש לו שעה לומר תחנונים ולא יותר לא יאמר הרבה תחנונים בלא כונה וטוב יותר מעט ובכונת הלב וה"ה בכל הדברים כמו בלימוד תורה באמירת תהילים וכיוצא בהם טוב מעט בכונה מהרבה שלא בכונה

25. משנה ברורה סימן א

(יב) בלא כונה - אבל אם המרבה כיון ג"כ המרבה טוב יותר. ואם הממעט יש לו אונס ואינו יכול להאריך או שהוא משער בעצמו שאם יאריך לא יהיה יוכל לכוין וממעט בתחנונים ואומרם בכונה נחשב לפני הש"י כמו אותו שיש לו פנאי ומאריך בתחנונים בכוונה וע"ז שנינו אחד המרבה ואחד הממעטי ובלבד שיכוין לבו לשמים. וכן לענין ת"ת הענין כן כי הכל תלוי לפני הש"י אם עושה כל אשר בכוחו לעשות. ומי שהוא בעל תורה ויש לו לב להבין וללמוד יכול למנוע מלומר הרבה תחנונות ובקשות הנדפסות בסידורים וטוב יותר שילמוד במקומם. וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. ותבלין היצה"ר הוא תוכחת מאמרי חז"ל:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ב

ד דמך ר' בון בר ר' חייא על ר' זעירא ואפטר עילוי [קהלת ה יא] מתוקה שנת העובד. ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט אם הרבה יאכל. למה היה רבי בון בר' חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות. לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם. והיו הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם. אמר להן המלך יגע זה לשת שעות יותר ממה שלא יגענתם אתם כל היום כולו. כך יגע רבי בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד וותיק יכול ללמוד למאה שנה.